

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ

На сучасному етапі цивілізаційного поступу освіта характеризується не лише рівнем знань, умінь і навичок, а й якістю особистісного, світоглядного, громадянського розвитку майбутнього покоління. Поняття «якість освіти» дефініціюють по-різному. У широкому сенсі якість освіти – це збалансована відповідність процесу, результату та освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти; у вузькому – перелік вимог до особистості, освітнього середовища й системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання [1].

Міжнародний інститут планування освіти визначає якість освіти як відчутні зміни в навчальному процесі і в навколишньому середовищі учнів. На думку проф. О. Ляшенка, якість освіти – це узагальнений показник розвитку суспільства в певному часовому вимірі. Тому її варто розглядати в динаміці тих змін, що характеризують поступ держави в контексті світових тенденцій: освіта рухається до консолідації та інтеграції у світове співтовариство чи протистоїть йому, ставлячи власні інтереси понад усе [2].

Якість освіти як об'єкт державного управління за своєю сутністю виступає полінауковою категорією, її зміст розглядається з позицій різних наук: філософії, політології, соціально-педагогічних наук, психології, теорії управління, економіки. У контексті нашого дослідження категорія якості освіти розглядатиметься як політична, оскільки вона акумулює у собі квінтесенцію освітньої політики держави на певному етапі її розвитку і відображає головні стратегічні лінії розвитку системи освіти [3, с. 1017–1018].

Дослідження змісту та особливостей державної освітньої політики України як одного з видів внутрішньої політики необхідно розпочинати з аналізу закономірностей і тенденцій, що обумовлюють світову стратегію загальноосвітньої модернізації. Тенденційними у цьому аспекті є: забезпечення громадянам рівного доступу до освіти; гарантування державою та постійне поліпшення якості освіти; запровадження державних освітніх стандартів як однієї з форм гарантування державою якості освіти.

Характерною ознакою цих тенденцій є те, що вони були не лише зумовлені суспільними процесами, а й усвідомлені на рівні державної влади, що сприяло концептуальному переосмисленню ролі й завдань державного управління освітою, впорядкуванню законодавчої і нормативно-правової бази, модернізації структури та характеру діяльності інших складових освітньої системи.

Під впливом світових тенденцій Україна також зробила спробу визначити власну загальноосвітню стратегію. Загалом вона спрямована на забезпечення державних гарантій рівного доступу до якісної освіти на різних етапах навчання та організацію науково-аналітичного супроводу всіх управлінських рішень. Проте ця стратегія не була забезпечена адекватними інноваційними механізмами вимірювання ефективності та результативності освітніх реформ. Тому в Національній доктрині розвитку освіти України (2002 р.) було задекларовано створення системи моніторингу освітнього процесу та ефективності управління освітою. Цим документом освіта визнавалася «стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені», а якість освіти визначалася «пріоритетним напрямом державної політики в галузі освіти» [4].

На сучасному етапі державна освітня політика України реалізується у кількох напрямках, зокрема: модернізація змісту освіти; удосконалення кадрового та ресурсного забезпечення; оновлення системи підготовки і перепідготовки педагогічних і управлінських кадрів; створення механізму управління освітою та забезпечення контролю за якістю освіти; удосконалення системи зовнішнього оцінювання та прогнозування розвитку освітньої галузі, тобто національної системи моніторингу якості освіти тощо.

Державна політика у сфері освіти – це прерогатива органів державної влади, які визначають та реалізують її від імені держави в межах загальнонаціональної політики. До

суб'єктів реалізації державної політики у сфері освіти належать: Верховна Рада України (визначає державну політику у сфері освіти), Кабінет Міністрів України (центральний орган виконавчої влади у сфері освіти й науки), інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування (реалізують державну політику у сфері освіти).

Формування й реалізація державної політики у сфері освіти здійснюється на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку. Загальні принципи державної політики щодо забезпечення якості освіти в Україні, основні напрями розвитку освітньої галузі зосереджені в документах найвищого рівня: Конституції України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, основним Законом України передбачаються принципи реалізації права на освіту, яке забезпечує держава (ст. 53); обов'язкове визначення засад регулювання освіти на рівні законодавства (ст. 92); забезпечення політики у сфері освіти Кабінетом Міністрів України (стаття 116) тощо [5].

До законів, що визначають особливості державної політики у сфері освіти, варто віднести Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про позашкільну освіту», Закон України «Про професійно-технічну освіту», Закон України «Про вищу освіту» тощо.

Серед актів Президента України, які стосуються державної політики у сфері освіти, актуалізуються такі: Указ Президента України «Про Фонд Президента України з підтримки освітніх та наукових програм для молоді» від 6 листопада 2018 р. № 357/2018; Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 р. № 344/2013; Указ Президента України «Про питання забезпечення виконання покладених на Кабінет Міністрів України завдань і повноважень у сферах культури, освіти, науки, молоді, спорту та охорони здоров'я» від 28 грудня 2012 р. № 765/2012 тощо.

Серед актів Кабінету Міністрів України в галузі освіти інтерес становлять: Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення територіальних органів Державної служби якості освіти» від 7 листопада 2018 р. № 935; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» від 3 жовтня 2018 р. № 710-р.; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» від 19 вересня 2018 р. № 660-р; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про конкурс щодо обрання членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» від 29 серпня 2018 р. № 703 тощо.

Окремі напрями реалізації державної політики у сфері освіти визначені актами Міністерства освіти і науки України, зокрема його наказами «Про затвердження форми звітності щодо чисельності та складу педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти та інструкції щодо її заповнення» від 27 серпня 2018 р. № 937, «Про затвердження Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти» від 8 червня 2018 р. № 620, «Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу» від 22 травня 2018 р. № 523 тощо.

До документів, що визначають стратегію державного прогнозування та планування розвитку освіти, відносимо: «Прогноз розвитку освіти України», «Стратегія розвитку освіти України», відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади.

Головна мета державної політики у сфері освіти відповідно до Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») полягає у визначенні стратегії розвитку освіти в Україні на перспективу XXI століття, створенні життєздатної системи безперервного навчання й виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпеченні можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формуванні інтелектуального та культурного потенціалу нації [6, с. 104].

Стратегічними завданнями реформування освіти в Україні визначено:

- відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян, формування освіченої, творчої особистості, забезпечення пріоритетного розвитку людини, відтворення й трансляції культури й духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків;

- виведення освіти на рівень розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних та організаційних засад; подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів; глибокої демократизації традиційних навчально-виховних закладів; формування багатоваріантної інвестиційної політики у галузі освіти [6, с. 104–106].

Основним пріоритетом освітньої стратегії України (Національна доктрина розвитку освіти у XXI ст. (2002 р.)) є: «виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти» [6].

Серед факторів, що зумовлюють та визначають вектор розвитку державної політики в освіті є: «зовнішні (науково-технічний прогрес, зміни соціально-економічного стану країни, характер та особливості управління суспільством, розвиток науки та теорії управління, соціально-політичні фактори, світовий контекст розвитку освіти) та внутрішні чинники (зміна освітньої парадигми, розвиток школи)» [7, с. 124]. У такому випадку доступність освіти прийнято визначати за двома показниками: фізичною доступністю закладів освіти для більшості громадян та фінансовою доступністю освітніх послуг [8, с. 68].

Фізична доступність освіти характеризується наявністю достатньої та розгалуженої мережі навчальних (освітніх) закладів, у яких можуть здобувати освіту різні категорії населення відповідно до їхніх освітніх потреб, здібностей тощо [9, с. 155–171].

Фінансова доступність розглядається через оцінку спроможності населення оплатити запропоновані освітні послуги і характеризує потенційну можливість здобуття освіти відповідного рівня, тобто фактично сам доступ до освіти для всіх громадян незалежно від раси, статі, віросповідання та інших відмінностей. Наступним етапом є оцінювання реально досягнутого рівня доступності освіти як кількості тих, хто навчається на різних освітніх рівнях. Отже, фінансова доступність освіти оцінюється за двома показниками: фінансова спроможність населення отримати цю освіту та безпосередньо отримання освіти як доступу до неї [10, с. 107–108].

Суспільно-політичні процеси, основні тенденції в галузі гарантування рівного доступу та реалізації якості освіти викликали необхідність внесення змін в освітню політику держави, а отже, й до державних документів, які виражають зміст цієї політики. Вирішення питання про зміст, сутність поняття якості освіти відкриє шлях до формулювання найбільш раціональної та повної системи показників і критеріїв діагностування. У цьому ракурсі якість освіти як об’єкт управлінського впливу та предмет державної освітньої політики має розглядатися одночасно з позицій якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процесу споживання наданих освітніх послуг) та якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих цінностей [7, с. 36–41].

Усі ці аспекти задекларовані у Законі «Про освіту» (2017 р.), яким було ухвалено ключову реформу МОН України, націлену на створення Нової української школи (НУШ), в «якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті» [11].

Отже, узагальнюючи сказане, можемо твердити, що за період незалежності державна політика в Україні щодо забезпечення якості освіти зазнала відчутних змін і сьогодні посідає центральне місце у змісті й напрямках державної політики загалом.

З огляду на положення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., яка на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти, необхідно звернути увагу на проблеми та перспективи розвитку державної політики у сфері освіти, основними проблемами, викликами та ризиками якої, на наш погляд є: недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці; відсутність ефективної системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, їх професійного супроводження; недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти; низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація

суспільства та бізнесу до інвестування освіти; наявність у системі освіти фактів неефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів, нецільового використання приміщень навчальних закладів; відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторов В. Г. Основні критерії та показники якості освіти // Вища школа України. – 2006. – № 1. – С. 54–59.
2. Ляшенко О. І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. Прогнозування та проектування галузевих стандартів навчання. С. 39–42. URL: http://lib.iitta.gov.ua/714157/1/znprk_ped_2016_22_13.pdf
3. Якість освіти. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 1017–1018.
4. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
5. Конституція України. URL: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf>
6. Довгий С. О. Наука та освіта в Україні: сучасні проблеми і можливі шляхи її вирішення // Наука та наукознавство. – 2001. – № 2. – С. 104–109.
7. Лукіна Т. Забезпечення рівного доступу до якісної загальної середньої освіти в Україні. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні. – К.: К.І.С., 2004. С. 9–23.
8. Башинська Т. Взаємодія вчителя й учнів у навчально-виховному процесі як педагогічна проблема. Початкова школа. 2004. № 12. С. 55–58.
9. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Н. Г. Протасової. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 176 с.
10. Карпенко О. М., Бершадская М. Д. Высшее образование в странах мира: анализ данных образовательной статистики и глобальных рейтингов в сфере образования. – М., 2009. – 244 с.
11. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

КУЛИК ЄВГЕН

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри основ виробництва та дизайну
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

КУЛИК ЮРІЙ

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки
Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ОЦІНОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасні соціально-економічні зміни в українському суспільстві визначаються зміною світоглядної парадигми, яка змінилася після отримання Україною незалежності. Відповідно перед освітою актуалізувалася проблема формування нової людини здатної реагувати на сучасні виклики процесів глобалізації світової економіки і бурхливої інформатизації суспільства.

Аналіз філософської, соціологічної, економічної, психологічної і педагогічної наукової літератури доводить, що сучасна освітня система України не в повній мірі відповідає потребам розвитку українського суспільства, не створює сприятливі умови для формування готовності молоді для майбутнього технологічного прориву, не забезпечує того рівня, якості й масштабів інтелектуальної, когнітивної та професійної підготовки молоді, якого вимагають сучасні, особливо складні інформаційні технології.

Водночас аналіз розвитку освітніх систем як у економічно розвинутих, так і у економічно відсталих країнах показує, що сучасні прориви у світовій економіці відбуваються в тих країнах, в яких функціонує якісна освітня система. Тому актуалізувалася проблема якості освіти, особливо її оцінки в сучасній системі соціально-економічного розвитку країни.

Проведений аналіз поняття «якість освіти» й «оцінка якості освіти» показав різні за своєю сутністю трактування.